

भारताबाहेरील प्रवासासाठी विदेशी चलनाचे विमोचन

जुलै १, २००२ रोजी असल्याप्रमाणे

भारतीय रिझर्व बँक
विनिमय नियंत्रण विभाग
मध्यवर्ती कार्यालय
मुंबई

इसी.सीओ.पीसीडी.क्र.३/१५.०२.७६/२००२-०३

जुलै १५,२००२

प्रति,
विदेशी चलनाचे सर्व अधिकृत डिलर्स

माननीय महोदय,

सर्वोच्च परिपत्रक - भारताबाहेरील प्रवासासाठी विदेशी चलनाचे विमोचन

जसे आपण जाणता कि, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन अधिनियम, १९९९ जून १, २००० पासून प्रभावाने अंमलात आला आहे. या अधिनियमाच्या कलम ५ नुसार कोणतीही व्यक्ति अधिकृत व्यक्तिकडून आणि कडे चालू खात्यातील व्यवहारासाठी विदेशी चलन विकत घेऊ शकते किवा खरेदी करू शकते. तथापि, केंद्र सरकारला सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने आणि रिझर्व बँकेच्या सल्ल्याने चालू खात्यातील व्यवहारांवर काही बंधने घालण्याचा अधिकार देण्यात आला आहे. त्यानुसार भारत सरकारने आपल्या अधिसूचना क्र. एसओ ३०१(इ) दिनांकित मार्च ३०, २००१ अन्वये दुरुस्त केलेली अधिसूचना क्र. जीएसआर ३८१(इ) दिनांकित मे ३, २००० निर्गमित केली आहे. अधिसूचनेची प्रत (मार्च ३०, २००१ रोजी पर्यंत दुरुस्त केल्याप्रमाणे) जोडली आहे.

२. रिझर्व बँकेने भारताबाहेरील प्रवासासाठी विदेशी चलनाच्या विमोचनासाठी अधिकृत व्यक्तिसाठी आदेशांचा समावेश असलेली विविध परिपत्रके निर्गमित केली आहेत.

३. "भारताबाहेरील प्रवासासाठी विदेशी चलनाचे विमोचन" या विषयावरील सर्व माहिती अधिकृत डिलर्स आणि फुलफ्लेजड मनि चेंजर्सना(एफएफएमसीज) एकाच ठिकाणी उपलब्ध व्हावी, यासाठी रिझर्व बँकेने आपले पत्र इसी.सीओ.पीसीडी. क्र. १७/१५.०२.७६/२००१-०२ दिनांकित ऑगस्ट १३, २००१ च्या अधीन एक सर्वोच्च परिपत्रक निर्गमित केले आहे. या सर्वोच्च परिपत्रकात निम्नोल्लेखित परिपत्रकांतील आदेश एकत्रित करुन जुलै १, २००२ रोजी असल्याप्रमाणे ते अद्ययावत करण्यात आले आहे.

- १) ए.पी.(डिआयआर मालिका) परिपत्रक क्र.१ ए.पी.(एफ.एल.मालिका) परिपत्रक क्र. १ जून १, २०००
- २) ए.पी.(डिआयआर मालिका) परिपत्रक क्र. १९ ऑक्टोबर ३०, २०००
- ३) ए.पी.(डिआयआर मालिका) परिपत्रक क्र.२० ए.पी.(एफ.एल.मालिका) परिपत्रक क्र. २ नोव्हेंबर १६, २०००
- ४) ए.पी.(डिआयआर मालिका) परिपत्रक क्र.११ ए.पी.(एफ.एल.मालिका) परिपत्रक क्र. १ नोव्हेंबर १३, २००१
- ५) ए.पी.(डिआयआर मालिका) परिपत्रक क्र.१२ ए.पी.(एफ.एल.मालिका) परिपत्रक क्र. २ नोव्हेंबर २३, २००१

आपला विश्वासू

ग्रेस कोशी

मुख्य महाव्यवस्थापक

भारताबाहेरील प्रवासासाठी विदेशी चलनाच्या विमोचनासाठी सर्वोच्च परिपत्रक

घटक

भाग १ विदेशी चलन व्यवस्थापन (चालू खाते व्यवहार नियम), २०००

भाग २ अधिकृत डिलर्स कडून प्रवासासाठी विदेशी चलनाचे विमोचन

भाग ३ फुलफ्लेजड मनि चेंजर्सकडून (एफएफएमसीज) प्रवासासाठी विदेशी चलनाचे विमोचन

भाग १

अधिसूचना

नवी दिल्ली, ३ मे २०००

(अधिसूचना क्र. एस.ओ.३०१(इ) दिनांकित मार्च ३०, २००१ द्वारे दुरुस्त केल्याप्रमाणे)

जी.एस.आर.३८१(इ)- विदेशी विनियम व्यवस्थापन अधिनियम, १९९९ च्या कलम ५ च्या उपकलम (१) आणि कलम ४६ च्या उपकलम (२) द्वारे प्राप्त झालेल्या अधिकाराचा उपयोग करून आणि रिझर्व बँकेची सल्लामसलत करून सार्वजनिक हितार्थ आवश्यक वाटल्याने केंद्र सरकारने खालील नियम केले आहेत, ते याप्रमाणे :-

१. **लघु शीर्षक आणि अंमल.** -(१) ह्या नियमाना विदेशी विनियम व्यवस्थापन (चालू खाते व्यवहार) नियम, २००० असे संबोधण्यात यावे.
- (२) ते जून २००० च्या १ ल्या दिवशी अंमलात येतील.
२. **व्याख्या** -- या नियमांमध्ये अन्य संदर्भात गरज नसेल तेव्हा:
 - अ. "अधिनियम" म्हणजे विदेशी विनियम अधिनियम, १९९९ (१९९९ चा ४२) असा अर्थ असेल;
 - ब. "काढणे" म्हणजे अधिकृत व्यक्तिकडून विदेशी चलन काढणे आणि त्यात लेटर ऑफ क्रेडीट उघडणे किंवा आंतरराष्ट्रीय डेबीट कार्डचा किंवा आंतरराष्ट्रीय क्रेडिट कार्ड किंवा एटिएम कार्डचा उपयोग करणे किंवा इतर कोणतीही कोणत्याही नावाची बाब जिचा परिणाम विदेशी चलनातील दायित्व निर्माण करण्यात होईल.
 - क. "अनुसूची" म्हणजे या नियमांना जोडलेली अनुसूची;
 - ड. या नियमांत व्याख्या न केलेल्या पण अधिनियमात व्याख्या केलेल्या शब्दांचे किंवा अभिव्यक्तिचे अर्थ अधिनियमात त्यांचा वापर अनुक्रमे ज्या अर्थाने केला असेल तोच राहिल.
३. **विदेशी चलन काढण्यास मनाई.** -कोणत्याही व्यक्तिला खालील कारणांसाठी विदेशी चलन काढण्यास मनाई आहे, ते या प्रमाणे :
 - ब. अनुसूची १ मध्ये विशिष्ट वर्णन केलेला व्यवहार किंवा
 - क. नेपाळ आणि/किंवा भूतानला प्रवासासाठी; किंवा
 - ड. नेपाळ किंवा भूतान मधील निवासी व्यक्तिबरोबरच्या व्यवहारासाठी.परंतु असे कि रिझर्व बँक विशेष किंवा सर्वसाधारण आदेशाद्वारे ठरवून देणे योग्य वाटेल अशा अटी आणि शर्तीच्या अधीन कलम (क) मधील मनाई मुक्त करील.
४. **भारत सरकारची पूर्वानुमति.** - कोणीही व्यक्ति भारत सरकारच्या पुर्वानुमतिविना अनुसूची २ मध्ये समाविष्ट केलेल्या व्यवहारासाठी विदेशी चलन काढणार नाही, परंतु हा नियम जेव्हा रक्कम पाठविणाऱ्याच्या निवासी विदेशी चलन खात्यात (आरएफसी) धारण केलेल्या निधीतून प्रदान केले जाईल तेव्हा लागू असणार नाही.
५. **रिझर्व बँकेची पूर्वानुमति.** -- कोणीही व्यक्ति रिझर्व बँकेच्या पुर्वानुमतिविना अनुसूची २ मध्ये समाविष्ट केलेल्या व्यवहारासाठी विदेशी चलन काढणार नाही, परंतु हा नियम जेव्हा रक्कम पाठविणाऱ्याच्या निवासी विदेशी चलन खात्यात (आरएफसी) धारण केलेल्या निधीतून प्रदान केले जाईल तेव्हा लागू असणार नाही.
६. (१) नियम ४ किंवा नियम ५ मध्ये समाविष्ट नसलेले रक्कम पाठविणाऱ्याच्या एक्स्चेंज अर्नर्स फॉरिन करंसी (इइएफसी) खात्यातून काढलेल्या निधीसाठी लागू असेल.
(२) उपनियम (१) मध्ये समाविष्ट असलेले काहीही विचारात न घेता नियम ४ किंवा नियम ५ अधीन घातलेली बंधने, अनुसूची २ च्या बाब १० आणि ११ किंवा अनुसूची ३ च्या बाब ३, ४, ११, १६ आणि १७ मध्ये वर्णन केलेल्या हेतूसाठी एक्स्चेंज अर्नर्स फॉरिन करंसी (इइएफसी) खात्यातून काढलेल्या निधीसाठी लागू होणे, जसे प्रकरण असेल त्याप्रमाणे, चालूच राहिल.

अनुसूची १
(नियम ३ पहा)

१. लॉटरीतील बक्षिसाची रक्कम पाठविणे
२. शर्यत/घोडेस्वारी इत्यादि किंवा अन्य कोणात्याही छंदातील बक्षिसातून रक्कम पाठविणे
३. लॉटरी तिकीटे, बंदी घातलेली/निषिद्ध मासिके, फुटबॉल पुल्स, स्वीपस्टेकस इत्यदि खरेदीसाठी रक्कम पाठविणे.
४. भारतीय कंपन्यांची विदेशातील संयुक्त साहसे/पूर्ण मालकीच्या उपकंपन्या यातील समभाग गुंतवणूकीसाठी निर्यातीवरील दलालीचे प्रदान.
५. लाभांश ताळमेळ लागू असलेल्या कोणत्याही कंपनीने पाठविलेला लाभांश
६. रुपी स्टेट क्रेडीट रूट अधीन निर्यातीवरील दलालीचे प्रदान.
७. दूरध्वनीच्या संबंधातील कॉलबॅक सर्विसेस चे प्रदान
८. नॉन-रेसिडेंट स्पेशल रुपी (अकाउंट) योजनेत धारण केलेल्या निधीवरील व्याज उत्पन्नाची रवानगी

अनुसूची २
(नियम ४ पहा)

<p>रक्कम पाठविण्याचा हेतू</p> <p>१.संस्कृतिक सहली</p> <p>२.विदेशी मुद्रित माध्यमातील जाहिरातीसाठी,आणि त्याच्या सार्वजनिक उपक्रमाद्वारे पर्यटनाचे प्रवर्तन, विदेशी गुंतवणूक(युएस डॉलर १०,००० पेक्षा अधिक) आणि आंतरराष्ट्रीय बोली व्यतिरिक्त</p> <p>३.पीएसयु द्वारा जहाजाच्या भाड्याची रवानगी</p> <p>४. सी.आय.एफ तत्वावर पीएसयु किंवा सरकारी विभागाद्वारा आयातीचे प्रदान (म्हणजेच एफ.ओ.बी. आणि एफ.ए.एस. व्यतिरिक्त)</p> <p>५. विदेशातील आपल्या एजन्ट्सना रक्कम पाठविणारे मल्टि-मोडल वाहतूक चालक,</p> <p>६. ट्रान्स्पॉन्डर्सच्या भाड्याची रवानगी</p> <p>७. जलवाहतूक संचालनालयाने विहित केलेल्या दराहून अधिक कंटेनर प्रतिबद्धता आकाराची रवानगी</p> <p>८. तांत्रिक सहयोगा अधीन रवानगी, ज्याबाबतीत स्थानिक विक्रीवरील स्वामित्व २ % हून आणि निर्यातीवरील ८ % हून आणि एकरकमी प्रदान युएस डॉलर २ दशलक्षाहून अधिक आहे</p> <p>९.आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/राज्यस्तरीय क्रीडा संघटनांव्यतिरिक्त व्यक्तीने विदेशातील क्रीडा विषयक कार्यांचे प्रायोजकत्व/बक्षिसाची रक्कम म्हणून युएस डॉलर १००,००० पेक्षा अधिक असलेल्या रकमेची रवानगी</p> <p>१०. विदेशातील कंपनीकडून आरोग्याचा विमा घेण्यासाठी प्रदान</p>	<p>भारत सरकारच्या ज्या विभागाची मंत्रालयाची परवानगी आवश्यक आहे</p> <p>मनुष्यबळ विकास मंत्रालय</p> <p>अर्थ मंत्रालय, (अर्थव्यवस्था विभाग राज्य सरकार व्यवहार</p> <p>भूतल वाहतूक मंत्रालय.(चार्टरिंग विंग)</p> <p>भूतल वाहतूक मंत्रालय.(चार्टरिंग विंग)</p> <p>जलवाहतूक संचालनालयाकडील नोंदणी प्रमाणपत्र</p> <p>अर्थ मंत्रालय (आर्थिक व्यवहार विभाग)</p> <p>भूतल वाहतूक मंत्रालय (जलवाहतूक संचालनालय)</p> <p>उद्योग आणि व्यापार मंत्रालय</p>
--	---

<p>११.पी अँड आय क्लबच्या सदस्यत्वासाठी रक्कम पाठविणे</p>	<p>मनुष्यबळ विकास मंत्रालय (तारुण्य व्यवहार आणि क्रीडा विभाग)</p> <p>अर्थ मंत्रालय (विमा विभाग)</p> <p>अर्थ मंत्रालय (विमा विभाग)</p>
--	---

**अनुसूची ३
(नियम ५ पहा)**

१. कलावंताद्वारे म्हणजेच कुस्तीगीर, नर्तक, मनोरंजनकार वगैरे, रवानगी (हे बंधन भारतातील आयटीडिसी, राज्य पर्यटन विकास महामंडळे वगैरे सारख्या पर्यटनाशी संबंधित संघटनांनी किंवा फाइव स्टार प्रवर्गातील हॉटेल्सद्वारा नेमलेल्या कलावंतांसाठी, इइएफसी खात्यातून खर्च केला जाणार असेल तर लागू नाही).
२. एका दिनदर्शिका वर्षात, विदेशाना(नेपाळ आणि भूतान वगळून) एक किंवा अधिक भेटीसाठी युएस डॉलर ५,००० पेक्षा अधिक किंवा तत्सम चलनाच्या विमोचनासाठी
३. प्रति वर्ष/ प्रति प्रेषक युएस डॉलर ५,००० पेक्षा अधिक भेटीच्या रवानगीसाठी
४. प्रति वर्ष/ प्रति प्रेषक युएस डॉलर ५,००० पेक्षा अधिक देणगीच्या रवानगीसाठी
५. नोकरीसाठी विदेशी जाणाऱ्या व्यक्तिसाठी युएस डॉलर पेक्षा अधिक चलनाची सुविधा
६. स्थलांतरासाठी स्थलांतरित देशाने विहित केलेल्या रकमेपेक्षा किंवा युएस डॉलर ५,००० पेक्षा अधिक चलनाची सुविधा
७. विदेशातील नजीकच्या नातेवाईकांची व्यवस्था पाहण्यासाठी रक्कम पाठविणे.
 १. जी व्यक्ति भारताची निवासी आहे परंतु कायम निवासी नाही आणि पाकिस्तान व्यतिरिक्त अन्य विदेशी राज्याची नगरिक आहे तिच्या नक्त वेतनापेक्षा (कर, भविष्य निधीचे अंशदान आणि इतर वजावटी वजा केल्यानंतर) अधिक.
 २. इतर सर्व प्रकरणी, प्रति वर्ष युएस डॉलर ५,००० पेक्षा अधिक

स्पष्टीकरण : या बाबीच्या हेतुर्थ, जी व्यक्ति तिच्या नोकरीच्या कारणाने किंवा ठराविक कामासाठी काही विशिष्ट कालावधीसाठी भारताची निवासी आहे (कालावधीची लांबी विचारात न घेता) जिचा कालावधी ३ वर्षांपेक्षा जास्त नाही अशी रहिवासी परंतु कायमची रहिवासी नाही.
८. वैद्यकीय उपचारासाठी किंवा व्यापारासंबंधी,मिटिंगसाठी किंवा खास प्रशिक्षणासाठी किंवा वैद्यकीय तपासणीसाठी विदेशी जाणाऱ्या रुग्णाच्या व्यवस्थेच्या खर्चासाठी किंवा वैद्यकीय उपचारासाठी/वैद्यकीय तपासणीसाठी विदेशी जाणाऱ्या रुग्णाबरोबर सहाय्यक म्हणून जाणाऱ्यासाठी.
 ९. भारतातील डॉक्टर किंवा विदेशातील डॉक्टर/रुग्णालयं यांच्याकडील विदेशातील वैद्यकीय उपचारांचा अंदाजित खर्चापेक्षा वाढीव खर्च भागविण्यासाठी चलनाचे विमोचन.
 १०. विदेशातील शिक्षणासाठी विदेशातील संस्थांच्या अंदाजित खर्चापेक्षा वाढीव खर्चासाठी किंवा प्रति शैक्षणिक वर्ष युएस डॉलर ३०,००० यापैकी जो अधिक असेल त्यासाठी चलनाचे विमोचन.
 ११. भारतातील सदनिका/व्यावसायिक भूखंड यांच्या विक्रीसाठी विदेशी एजन्टला स्वदेशी पाठविलेल्या रकमेपेक्षा ५ % हून अधिक दलाली.
 १२. भारतीय कंपन्यांच्या समुद्रपार कार्यालयांना अल्पकालीन उधारी.
 १३. ज्या व्यक्तीचे आधीच्या दोन वर्षांतील प्रत्येक वर्षाचे निर्यातीचे उत्पन्न रु. १० लाखांपेक्षा कमी आहे अशा व्यक्तीच्या विदेशी दूरदर्शनवरील जाहिरातीसाठी रक्कम पाठविणे.
 १४. रिझर्व बँकेकडे न नोंदलेल्या तांत्रिक सहयोग कराराअधीन स्वमित्व आणि एक रकमी प्रदानासाठी रक्कम पाठविणे.
 १५. भारताबाहेरून प्रापण केलेल्या कोणत्याहि समंत्रक सेवेसाठी, प्रति प्रकल्प युएस डॉलर १००,०००पेक्षा अधिक रक्कम पाठविण्यासाठी.
 १६. भारतातील व्यापारी चिन्हाच्या/विक्री हक्काच्या वापरासाठी आणि/किंवा खरेदीसाठी रक्कम पाठविणे.

१७. भारतातील एककाने प्री-कॉर्पोरेशन खर्चाची प्रतिपूर्ती म्हणून युएस डॉलर १००,००० पेक्षा अधिक रक्कम पाठविणे.

भाग २

अधिकृत डिलर्सकडून विदेशी चलनाचे विमोचन

ए.१ सर्वसाधारण

(अ) भारतातील निवासी व्यक्तिला विदेश प्रवासासाठी विदेशी चलनाचे विमोचन करताना अधिकृत डिलर्सनी भारत सरकारने विदेशी विनिमय व्यवस्थापन अधिनियम, १९९९ च्या कलम ५ अधीन बनविलेल्या नियमांचे मार्गदर्शन घ्यावे. सरकारी अधिसूचना क्र. जीएसआर ३८१ (इ) दिनांकित मे ३, २००० च्या नियम ३ च्या बाब (बी) नुसार, नेपाळ आणि भूतान या देशातील प्रवासासाठी विदेशी चलनाचे विमोचन करण्यास परवानगी नाही. काही मर्यादेच्या बाहेर विदेशी चलनाच्या विमोचनासाठी, अधिसूचनेला अनुसूची ३ नुसार रिझर्व बँकेच्या पूर्वानुमति प्राप्त करावी. सरकारी अधिसूचनेला अनुसूची ३ मध्ये विहित केलेल्या मर्यादेच्या बाहेर विदेशी चलनाच्या विमोचनासाठीचे सर्व अर्ज, अर्जदार ज्या चलन नियंत्रक विभागाच्या अधिकारितेखाली काम करीत असेल/रहात असेल त्याच्या विभागीय कार्यालयाकडे संदर्भित करावेत.

(ब) सरकारी अधिसूचना क्र. जीएसआर ३८१(इ) दिनांकित ३ मे २००० च्या नियम (२)च्या कलम (बी) नुसार “काढणे” मध्ये आंतरराष्ट्रीय क्रेडीट कार्ड्स, आंतरराष्ट्रीय डेबीट कार्ड्स, एटीएम कार्ड्स वगैरेचा उपयोग समाविष्ट आहे. त्यामुळे, हे स्पष्ट करण्यात येत आहे कि, या साधनांचा उपयोगहि अधिसूचने अधीनच्या बंधनाअधीन असेल. त्या पुढे, विदेशी विनिमय व्यवस्थापन अधिनियम, १९९९ च्या कलम २ च्या कलम (ह) नुसार “चलन” मध्ये इतर सर्व बाबींबरोबरच, आंतरराष्ट्रीय डेबीट कार्ड्सचाहि समावेश आहे. रिझर्व बँकेने आपल्या अधिसूचना क्र. एफइएमए १५/२०००-आरबी दिनांकित ३ मे २०००, अन्वये एटीएम कार्ड्स आणि डेबीट कार्ड्स वगैरेहि “चलन” म्हणून अधिसूचित केली आहेत. त्यानुसार क्रेडीट कार्ड्स, एटीएम कार्ड्स आणि डेबीट कार्ड्स वगैरे द्वारे केलेली प्रदाने, प्रदानाची केवळ वेगळी पध्दती असल्यामुळे, अधिनियमाअधीन निर्गमित करण्यात येणारे सर्व नियम, केलेली नियमने, आणि निर्गमित केलेले आदेश क्रेडीट कार्ड्स, एटीएम कार्ड्स, डेबीट कार्ड्स वगैरेना सुध्दा लागू होतील.

ए.२ चलनाची विक्री

अ. ज्या बाबतीत रिझर्व बँकेने/भारत सरकारने परवाने/मंजूरी निर्गमित केली आहे, परवान्यावर/मंजूरीवर लिहिलेल्या वैधतेच्या कालावधीत विदेशी चलन विकता येईल आणि विक्रीची नोंद परवान्याच्या/मूळ मंजूरीच्या मागील बाजूस करावी.

ब. दिनदर्शिका वर्षात घेतलेल्या विदेशी चलनाच्या रकमेच्या बाबतीत प्रवाशाने दिलेल्या घोषणेच्या आधारे, अधिकृत डिलर पर्यटन आणि खाजगी हेतूसाठी विदेशी चलन विमोचित करू शकतात.

क. अधिकृत डिलरने प्रवाशाच्या पारपत्रावर विदेश प्रवासासाठी विकलेल्या विदेशी चलनाची नोंद करणे **आवश्यक नाही**. तथापि, **प्रवाशाने विनंती केल्यास** त्यानी त्यांच्या शिक्क्याखाली प्रवासासाठी विकलेल्या विदेशी चलनाचे विवरण सही आणि तारखेसह नोंदवावे.

ड. ट्रॅव्हलर्स चेकच्या निर्गमनाच्या बाबतीत, प्रवाशाने अधिकृत अधिकाऱ्यासमक्ष चेकवर सही करावी आणि खरेदीदाराची ट्रॅव्हलर्स चेकसाठीची पोंच पावती नीट जपून ठेवावी.

इ. प्रवाशाला विकलेल्या एकूण विदेशी चलनापैकी, विदेशी नोटांच्या आणि नाण्यांच्या स्वरूपातील चलन खाली निर्देशित केलेल्या मर्यादेत विकण्यात यावे.

(१) इराक, लिबिया, इस्लामिक रिपब्लिक ऑफ इराण, रशियन फेडरेशन आणि स्वतंत्र राष्ट्रांच्या राष्ट्रकूलाच्या अन्य प्रजासत्ताकां व्यतिरिक्त अन्य देशात जाणाऱ्या प्रवाशांसाठी

युएस डॉलर २००० किंवा तत्समपेक्षा अधिक नाही

(२) इराक किंवा लिबिया मध्ये जाणाऱ्या प्रवाशांसाठी, युएस डॉलर ५००० किंवा तत्समपेक्षा अधिक नाही

(३) इस्लामिक रिपब्लिक ऑफ इराण, रशियन फेडरेशन आणि स्वतंत्र राष्ट्रांच्या राष्ट्रकूलाच्या अन्य प्रजासत्ताकांमध्ये जाणाऱ्या प्रवाशांसाठी, पूर्ण विदेशी चलनाचे विमोचन

एफ. विदेश प्रवासासाठी विदेशी चलनाच्या विक्रीशी संबंधित फॉर्म ए२ अधिकृत व्यक्तीनी त्यांच्या अंतर्गत लेखा परिक्षकांच्या पडताळणीसाठी संबंधित कागदपत्रांसह एक वर्षाच्या कालावधीसाठी जपून ठेवावेत.

ए.३ वैद्यकीय उपचार

विदेशी गेल्यानंतर आजारी पडलेल्या व्यक्तिसाठी सुध्दा भारताबाहेरील वैद्यकीय उपचारांसाठी भारत सरकारच्या अधिसूचना क्र. जीएसआर ३८१(इ) दिनांकित ३ मे २०००च्या नियम ५ नुसार विदेशी चलनाचे विमोचन करता येईल.

ए.४ सांस्कृतिक सहली

डान्स ट्रूप्स, कलावंत वगैरे ज्यांना सांस्कृतिक हेतूसाठी विदेशी सहल आयोजित करायची असेल त्यांनी मनुष्यबळ विकास मंत्रालय (शिक्षण आणि संस्कृती विभाग), भारत सरकार यांच्याकडे त्यांच्या विदेशी चलनाच्या गरजेसंबंधात शिफारशीसाठी अर्ज करावा. अधिकृत डिलर्स मंत्रालयाच्या मंजूरीच्या आधारे, त्यात निर्देशित अटी आणि मर्यादेच्या अधीन विदेशी चलन विमोचित करू शकतात.

ए.५ खाजगी भेटी

भारताबाहेर खाजगी भेटीसाठी प्रवास करू इच्छिणाऱ्या व्यक्तिसाठी सुध्दा विदेशी चलनाचे विमोचन करता येते.

ए.६ काही प्रकरणात विदेशी चलनाच्या वापराचा पाठपुरावा

ज्या बाबतीत अधिकृत डिलरने अंदाजित खर्चाच्या आधारे विदेशी चलनाचे विमोचन केले आहे, उदा.: विदेशातील वैद्यकीय उपचार किंवा वैद्यकीय तपासणी वगैरे, अधिकृत डिलरने त्याच पाठपुरावा करणे आवश्यक आहे आणि अर्जदार भारतात परतल्यानंतर पंधरवड्यांच्या आत, अधिकृत डिलरच्या ज्या शाखेने विदेशी चलनाचे विमोचन केले होते त्या शाखेला प्रत्यक्ष खर्चाची सविस्तर माहिती न चुकता सादर करील याची खात्री केली पाहिजे. सविस्तर माहिती सादर न केल्यास रिझर्व बँकेच्या ज्या विभागीय कार्यालयाच्या अधिकारितेत रहात असेल तिथे त्याची माहिती दिली पाहिजे.

ए.७ विदेशी चलन परत करण्याचा कालावधी

ज्या हेतूसाठी विदेशी चलन खरेदी करण्यात आले होते त्या कारणासाठी किंवा एफइएमए, १९९९च्या तरतूदीअधीन किंवा त्याखाली ठरविण्यात आलेल्या नियम आणि नियमनांखाली. खरेदीसाठी किंवा प्राप्तीसाठी अनुज्ञेय असलेल्या अन्य कोणत्याही हेतूसाठी ते न वापरल्यास, ते किंवा न वापरलेला हिस्सा त्याच्या खरेदीच्या तारखेपासून ६० (साठ) दिवसांच्या आत अधिकृत व्यक्तिकडे परत केले पाहिजे (सीएफ. अधिसूचना क्र. एफइएमए ९/२०००-आरबी दिनांकित ३ मे २०००).

टीप: जर एखादी व्यक्ति ६० दिवसांनंतर विदेशी चलन परत करण्यासाठी अधिकृत व्यक्तिकडे आली तर अधिकृत व्यक्तिकडे ६० दिवसांचा विहित कालावधी उलटून गेल्याच्या कारणास्तव ते खरेदी करण्याचे नाकारू नये.

ए.८ खर्च न केलेले विदेशी चलन

प्रवासी भारतात परतल्यानंतर त्याने खर्च न केलेले विदेशी चलन खर्च न केलेले विदेशी चलन जर चलनी नोटांच्या स्वरूपात असेल तर त्याने ते त्याच्या परत आल्याच्या तारखेपासून ९० दिवसांच्या आत अधिकृत व्यक्तिकडे परत करावे. असे विदेशी चलन जर ट्रॅव्हलर्स चेकसच्या स्वरूपात असेल. तर ते परत आल्याच्या तारखेपासून १८० दिवसांच्या आत अधिकृत व्यक्तिकडे परत करावे. असे परत आणलेले चलन उक्त निर्दिष्ट कालावधीत तो नंतरच्या विदेश प्रवासासाठी वापरू शकतो. तथापि, परतणाऱ्या प्रवाशाला त्याच्याकडे विदेशी चलनातील एकूण युएस डॉलर २००० च्या रकमेचे ट्रॅव्हलर्स चेकस आणि नोटा आणि कोणत्याही मर्यादेविना नाणी ठेवण्यास परवानगी आहे (सीएफ. अधिसूचना क्र. एफइएमए ११/२०००-आरबी दिनांकित ३ मे २०००). अशा प्रकारे प्रवाशाने ठेवलेले विदेशी चलन त्याला त्याच्या नंतरच्या विदेश प्रवासासाठी वापरण्याची परवानगी आहे.

टीप: जर एखादी व्यक्ति विहित कालावधीनंतर विदेशी चलन परत करण्यासाठी अधिकृत व्यक्तिकडे आली तर अधिकृत व्यक्तिकडे विहित कालावधी उलटून गेल्याच्या कारणास्तव ते खरेदी करण्याचे नाकारू नये.

ए.९ सहलीच्या व्यवस्थेसाठी, वगैरे रक्कम पाठविणे

१. अधिकृत डिलर उचित मर्यादेपर्यंत, प्रवाशाने विनंती केल्यास तो प्रवास करणार असलेल्या देशातील त्याच्या हॉटेल निवास, सहलीची व्यवस्था वगैरे साठी विदेशी चलन पाठवू शकतो, जर ते प्रवाशाने त्यावेळी लागू असलेल्या नियम, नियमने आणि आदेशानुसार अधिकृत व्यक्तिकडून खरेदी केलेल्या विदेशी चलनापैकी(विदेशातील खाजगी प्रवासासाठी काढलेल्या चलनासह) असेल.

२. अधिकृत डिलर भारतातील प्रवाशांसाठी हॉटेल निवास किंवा सहलीच्या अन्य व्यवस्था करण्यासाठी विदेशातील हॉटेलस/एजन्ट्स वगैरेंबरोबर समझोता करार असलेल्या भारतातील एजन्टसच्या विनंतीवरून रक्कम पाठवू शकतो, जर ती संबंधित प्रवाशाने त्यावेळी लागू असलेल्या नियम, नियमने आणि आदेशानुसार अधिकृत व्यक्तिकडून खरेदी केलेल्या विदेशी चलनापैकी(विदेशातील खाजगी प्रवासासाठी काढलेल्या चलनासह) आहे याबाबत त्याचे समाधान झाले असेल.

३. अधिकृत डिलर भारतातील प्रवाशांसाठी हॉटेल निवास किंवा सहलीच्या अन्य व्यवस्था करण्यासाठी विदेशातील हॉटेलस/एजन्ट्स वगैरेंबरोबर समझोता करार असलेल्या भारतातील एजन्टसच्या नावे विदेश चलन खाते उघडू शकतो, जर

अ. खात्यात जमा केलेली रक्कम

१. प्रवाशाकडून जमा केलेली रक्कम विदेशी चलनात असेल, आणि

२. भारताबाहेरून आरक्षण/सहल व्यवस्था वगैरे रद्द करण्यापोटी मिळालेला परतावा, आणि

ब. विदेशी चलनात खर्च केलेली रक्कम उक्त (२) नुसार भारताबाहेरच्या हॉटेल निवास, सहल व्यवस्था वगैरेच्या प्रदानासाठी असेल.

ए.१० रुपयांतील प्रदान

अधिकृत डिलर्स विदेश प्रवासासाठी विदेशी चलनाच्या खरेदीसमक्ष रु.५०,०००/- (रुपये पन्नास हजार मात्र) पर्यंत रोख रक्कम स्वीकारू शकतो (खाजगी भेट किंवा अन्य कोणत्याही हेतूसाठी). जेथे जेथे विदेशी चलनाची खरेदी रु. ५०,०००/- च्या सममूल्यापेक्षा अधिक असेल, प्रदान केवळ (१) अर्जदाराच्या बँक खात्यावरील रेखांकित धनादेशाद्वारे, किंवा (२) अर्जदाराची भेट प्रायोजित करणाऱ्या कंपनी/फर्मच्या बँक खात्यावरील रेखांकित धनदेशाद्वारे, किंवा (३) बँकर्स धनादेश/प्रदानादेश/धनप्रेष द्वारे स्वीकारली पाहिजे.

टीप: ज्या बाबतीत एका प्रवासासाठी/भेटीसाठी एकत्र मान्य केलेले एक किंवा अधिक वेळा काढलेले विदेशी चलन रु. ५०,०००/- पेक्षा अधिक असेल तेथे वर स्पष्ट केल्याप्रमाणे ते धनादेश किंवा धनप्रेष द्वारेच प्रदान केले पाहिजे.

ए.११ आगाऊ रक्कम पाठविणे

विदेशी चलनाच्या विमोचनाची अनुमति असलेल्या कोणत्याही चालू खात्यातील व्यवहारासाठी अधिकृत डिलर आगाऊ रक्कम पाठविण्यास परवानगी देऊ शकतो, जर आगाऊ पाठविण्याची रक्कम युएस डॉलर २५००० किंवा तिच्या सममूल्यापेक्षा अधिक नसेल. जेथे रक्कम युएस डॉलर २५००० पेक्षा अधिक असेल तेथे भारताबाहेर स्थित असलेल्या आंतरराष्ट्रीय प्रतिष्ठेच्या बँकेकडील हमी किंवा, भारताबाहेरील आंतरराष्ट्रीय प्रतिष्ठेच्या बँकेकडील प्रति-हमी समक्ष निर्गमित केलेली भारतातील अधिकृत डिलरकडील हमी, समुद्रपार लाभार्थीकडून प्राप्त करावी. अधिकृत डिलरने, आगाऊ रकमेच्या लाभार्थीने भारतातील रक्कम पाठविणाऱ्याबरोबरच्या कंत्राट/कराराच्या अधीन आपले दायित्व निभावले आहे याची खात्री करण्यासाठी पाठपुरावा करावा.

भाग ३

फुलफ्लेजड मनी चेन्जर्स(एफएफएमसीज) द्वारा विदेशी चलनाचे विमोचन

ए.१ सर्वसाधारण

फुलफ्लेजड मनी चेन्जर्स(एफएफएमसीज) चे लक्ष परिपत्रक क्र. ११ दिनांकित १६ मे २००० च्या ए.डी.(एमए मालिका) च्या परिच्छेद ४ कडे वेधण्यात येत आहे, ज्यात असे निदर्शनास आणण्यात आले आहे कि, त्यातील आदेश, वेळोवेळी जेव्हा आवश्यक बदल करण्यात येतील तेव्हा मनी चेंजर्सना लागू होतील आणि त्याचे प्रशासन वेळोवेळी दुरुस्त केल्याप्रमाणे एफएलएम/आरएलएम ने चालूच राहील. एफइएमएनुसार विद्यमान नियमने खालीलप्रमाणे बदलण्यात आली आहेत:

ए.२ मंजूर हेतूसाठी विमोचन करण्यास अनुमति असलेली चलनाची राशि

(अ) बीटीक्यू (एफएलएमचा परिच्छेद १०) अधीन आज परवानगी असलेल्या विदेशी चलनाच्या राशिच्या विपरित एका दिनदर्शिका वर्षात कोणत्याही देशाला(नेपाळ आणि भूतान वगळून) एक किंवा अधिक भेटीसाठी प्रति व्यक्ति युएस डॉलर ५००० पेक्षा अधिक नसलेले विदेशी चलन.

(ब) आज विद्यमान असलेल्या (एफएलएमचा परिच्छेद ११) विविध स्तरांच्या विदेशी चलनाच्या विपरित व्यावसायिक प्रवासासाठी वस्तीचा कालावधी विचारात न घेता एका व्यक्तिला युएस डॉलर २५००० पेक्षा अधिक नसलेले विदेशी चलन.

ए.३ पुराव्याची कागदपत्रे

यापुढे रिझर्व बँक मनी चेंजर्सनी विदेशी चलनाचे विमोचन करताना पडताळणी करायची कागदपत्रे विहित करणार नाही. या बाबतीत मनी चेंजर्सचे लक्ष विदेशी विनिमय व्यवस्थापन अधिनियम, १९९९ (१९९९ चा ४२) च्या कलम १०च्या उपकलम (५) कडे वेधण्यात येत आहे ज्यामध्ये अशी तरतूद आहे कि, अधिकृत व्यक्तित्ने कोणत्याही व्यक्तित्ना वतीने विदेशी चलनातील कोणताही व्यवहार हाती घेताना त्या व्यक्तिकडून, अधिनियमाचा किंवा त्याखाली निर्गमित केलेल्या कोणत्याही नियमाचा, नियमनाचा, अधिसूचनेचा किंवा आदेशाचा कोणताही भंग किंवा चुकवेगिरी करण्याच्या हेतूने सदरहू व्यवहाराची योजना करण्यात आलेली नाही यासाठी त्याचे समाधान करणारी माहिती देण्यासाठी आणि घोषणापत्र देण्यासाठी भाग पाडणे आवश्यक आहे. मनी चेंजर्सना असा सल्ला देण्यात येत आहे कि, त्यानी ज्या कागदपत्रांच्या/माहितीच्या आधारावर व्यवहार करण्यात आला अशी कोणतीही कागदपत्रे रिझर्व बँकेच्या पडताळणीसाठी आपल्या दफ्तरी ठेवावीत. सदरहू कलमात अशीही तरतूद आहे कि, जर सदरहू व्यक्तित्ने (अर्जदाराने) अशी कोणतीही गरज पूर्ण करण्यास नकार दिला तर किंवा त्याची असमाधनकारक पूर्तता केली तर, अधिकृत व्यक्ति असा व्यवहार हाती घेण्यास लेखी नकार देईल आणि व्यक्तित्ना कोणत्याही प्रकारचा भंग किंवा चुकवेगिरी करण्याचा विचार असल्याचे त्याला वाटावे असे पुरेसे कारण असेल तर त्याने ती बाब रिझर्व बँकेला कळविली पाहिजे.

ए.४ पारपत्रावर नोंद करणे

विदेश प्रवासासाठी विदेशी चलनाच्या रकमेची नोंद करणे हे अधिकृत व्यक्तित्नाठी **बंधनकारक नाही**. तथापि, प्रवाशाने विनंती केल्यास, ते आपल्या शिक्क्याखाली सही आणि तारखेसह प्रवासासाठी विकलेल्या विदेशी चलनाची नोंद करू शकतात.

ए.५ एफएलएम तरतूदी

एफएलएम च्या अन्वय सर्व द्वारा एफएफएमसीजे नियमन चालूच राहिल.